

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТА
БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 21–22 травня 2015 року)

Суми
Сумський державний університет
2015

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ПІДХОДИ ДО ЙОГО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ У ЗАРУБІЖНОМУ ТА ВІТЧИЗНЯНОМУ ПРАВІ

Крикунов О. В.

*к.ю.н., доц., доц. кафедри кримінального права та процесу
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*

Сопронюк О. А.

*аспірант кафедри кримінального процесу і криміналістики,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

Вперше принцип верховенства права було задекларовано у Конституційному договорі між Президентом України та Верховною Радою України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8 червня 1995 р.», в ст. 1 якого було закріплено, що «в Україні діє принцип верховенства Права» [1]. При цьому слово «право» було написано з великої літери, що, на думку С. Головатого, вказує на те, що ця фраза «насправді була малозрозумілою навіть самим укладачам акта чи тим, хто офіційно його затверджував» [2].

Офіційне закріплення принципу верховенства права відбулось з набранням чинності Конституції України у 1996 році. Адже у ст. 8 передбачено що в Україні визнається і діє принцип верховенства права [3]. Ця норма засвідчила, що Україна приєдналася до ряду держав, де людина, її права та свободи є найважливішою соціальною цінністю.

Після закріплення даного принципу в Конституції постало питання про необхідність тлумачення поняття «верховенство право». Вперше Конституційний Суд України навів офіційне тлумачення поняття «верховенство права» у своєму рішенні у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідальності Конституції України (конституційності) положень ст. 69 Кримінального кодексу України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп. А саме, «верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності, тощо. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї, тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи» [4]. Згодом, Конституційний Суд у своєму рішенні № 23-рп/2010 від 22 грудня 2010 р. щодо офіційного тлумачення положень ч. 1 ст. 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) додав, що «елементами верховенства права є принципи рівності і справедливості, правової визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості

трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі» [5].

Звертаючись до наукових тлумачень верховенства права, можемо констатувати наявність різноманітних підходів до інтерпретації даного принципу як в зарубіжних країнах, так і в Україні.

За узагальненням Ю.С. Шемшученка та В.Б. Авер'янова можна виокремити три різні підходи до тлумачення верховенства права у зарубіжній науковій літературі: формально-юридичний, субстанційний і функціональний.

Формально-юридичний підхід ґрунтується на аналізі нормативного закріплення принципу верховенства права в цілому та аналізі окремих критеріїв його дотримання. До таких критеріїв відносять: формальну незалежність та безсторонність судової влади; офіційно встановлений порядок прийняття законів; відсутність законів, які застосовуються тільки до окремих соціальних груп, класів; відсутність зворотної сили законів; положення про судовий контроль за діяльністю уряду. Субстанційний підхід заснований на моральних уявленнях про належну правову систему та визначає стан реалізації верховенства права тим, наскільки ця система відповідає таким уявленням. При цьому виокремлюють три основні цінності, які становлять основу такого принципу: захист від анархії та війни проти всіх; надання можливості людям планувати свою діяльність із розумною впевненістю, що вони можуть передбачити наслідки різних дій; гарантії від принаймні деяких видів дискреційного розсуду державних посадовців. Функціональний підхід до визначення верховенства права подібний до матеріально-правового, але увага в ньому зосереджується на тому, наскільки ефективно право та правова система в цілому виконують функції захисту інтересів людини [6, с. 20–21].

В Україні ж аналогічне дослідження було проведено П.М. Рабіновичем та О. Луцівим, які визначили, що при тлумаченні принципу верховенства права вітчизняні науковці найчастіше вдаються до поелементного та інтегрального підходів. Сутність поелементного підходу означає що верховенство права визначається через поєднання визначення понять «верховенство» та «право». Аналізуючи такий підхід, варто зазначити, що важливим є визначення в якому розумінні розглядається визначення поняття «право». Беручи до уваги типологію праворозуміння можна виокремити такі чотири групи такого підходу: природно-правова, яка ґрунтується на розмежуванні права, зокрема прав людини і закону; легістсько-позитивістська, де верховенство права ототожнюють із верховенством закону; соціологічно-позитивістська, заснована на соціологічному праворозумінні, тобто такому, яке інтерпретацію права органічно пов'язує з певними соціальними явищами; комплексна, де поєднано концепції попередніх різновидів. На думку П.М. Рабіновича та О. Луціва саме до комплексної концепції «тяжіє» згадана вище спроба Конституційного Суду України дати визначення поняття «верховенство права» [7, с. 8].

Суть інтегрального підходу полягає у запереченні розмежування понять «верховенство» та «право». Прихильники такого підходу вважають неможливим дати загальне визначення такого принципу та розкривають його зміст з вказівкою на складові «елементи» (риси, прояви, властивості). На думку С. Головатого на засадах інтегрального підходу відбувається з'ясування принципу верховенства права Європейським Судом з прав людини, який, уникаючи вичерпного визначення «верховенства права», постійно збагачує його зміст все новими важливими елементами. Така його діяльність дає однозначну відповідь, тим науковцям, які розглядають відсутність єдиного визначення верховенства права суттєвим недоліком у сучасному праві. З точки зору суддів Європейського Суду з прав

людини будь-яке намагання дати єдине визначення цьому принципу приречене на невдачу, бо нові рішення будуть безперечно розширювати та вкладати нові елементи до змісту верховенства права [8, с. 1220]. На нашу думку, таке бачення є більш аргументованим, воно відповідає послідовному утвердженню і розширенню сфери захисту прав людини.

Підводячи підсумки проведеного дослідження, є підстави для висновку про те, що принцип верховенства права постійно еволюціонує і тому він повинен розвиватись та наповнюватись новим змістом, наближаючись до європейських стандартів захисту прав людини.

Концептуальні відмінності у підходах до визначення дефініції верховенства права пов'язані із багатогранністю та глибиною відповідної ідеї. Втім, єдине формально визначене «позитивіське» визначення верховенства права видається недоцільним. Принцип верховенства права – динамічна правова категорія, що органічно пов'язана із практикою Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України : Конституційний договір між Президентом України та Верховною Радою України від 8 червня 1995 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80>.

2. Головатий С. Верховенство права: глухі кути вітчизняної юридичної доктрини / С. Головатий. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ruleoflaw.in.ua/?JID=432>.

3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к / 96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідальності Конституції України положень ст. 69 Кримінального кодексу України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп. - 2004 // Офіц. вісн. України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського А.О. щодо офіційного тлумачення положень ч. 1 ст. 14-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 22 грудня 2010 р. № 23-рп / 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-10>.

6. Шемшученко Ю.С. Принцип верховенства права : проблеми теорії та практики : у двох книгах / Ю.С. Шемшученко / Книга друга : відп. ред. В.Б. Авер'янов. – К. : НАВС, 2008. – 314 с.

7. Рабінович П., Луців О. Верховенство права : сучасні вітчизняні підходи до інтерпретації / П. Рабінович, О. Луців // Вісник Академії правових наук України. – 2012. – № 2 (69). – С. 3 – 16.

8. Головатий С. Верховенство права: монографія : у 3-х кн. / С. Головатий – К. : Видавництво «Фенікс», 2006 – Кн. 2. – 1276 с.